

נספח- מיהו חסידי עולם? חוק חסידי אומות עולם- "יד ושם"

נספח מס' 1: חסידי אומות עולם – מידע

על רקע היקף מעשי הזוועה של הגרמנים וריבוי עוזריהם לפשע מקרב עמי אירופה, בולטים במיוחד הגבורה ואומץ הלב של המעטים שהצילו וסייעו ליהודים בתקופת השואה. מעשים אלה מהווים מופת וסמל לניצחונה של רוח האדם. בימים של עלטה ורשע נמצאו פה ושם שברירים של אור. בבואנו לספר את סיפוריהם של המצילים, חסידי אומות העולם, עלינו להדגיש את ההתלבטויות והבחירות המוסריות הקשות שבפניהם עמדו המצילים, שהסתכנו וסיכנו את עצמם ואת הקרובים להם כאשר הכריעו לטובת מעשה ההצלה. גילויי האנושיות הללו בולטים בייחודם על רקע האיבה הגדולה והאימה שבה היו נתונים יהודים לנוכח פעילות ההשמדה השיטתית.

נספח מס' 2: חוק "יד ושם" (1953)

מטרתו העיקרית של החוק היא הנצחת זכר ששת מיליוני קרבנות היהודים שנרצחו בשואה, כולל סעיף מיוחד המחייב את "יד ושם" להוקיר את חסידי אומות העולם, ששמו נפשם בכפם להצלת יהודים. הוקמה ועדה מיוחדת להענקת תואר "חסידי אומות העולם". חבריה בודקים את סיפורי ההצלה המובאים בפניהם ומחליטים על הענקת התואר.

עד היום הוכרו כ-25,271 מצילים מכל רחבי אירופה. מעשיהם ואומץ רוחם ראויים לכל שבח. ככל שחולפות השנים עולה הצורך להעלות על נס לשמר ולספר את סיפורם לדורות הבאים. מתוקף חוק "יד ושם" הכירה מדינת ישראל בפועלם ובמסירות נפשם של המצילים ואף סייעה בהבאתם לארץ של כמה מחסידי אומות העולם ומשפחותיהם וחלקם חיים עד היום בינינו. עם חלוף השנים, הולכים ומתמעטים בני הדור ההוא- ניצולים ומצילים.

נספח מס' 3: מי נחשב לחסיד אומות העולם? – מידע

החלטתה של הוועדה להעניק תואר חסיד אומות העולם נעשית בדרך כלל על פי הקריטריונים הבאים:

1. מעשה הצלה קונקרטי או עזרה בהצלה.
 2. הצלה שנעשתה תוך סיכון עצמי.
 3. המציל לא דרש ולא קיבל תמורה בעד מעשה ההצלה.
 4. הבקשה נתמכת בעדויות של ניצולים או בחומר ארכיוני אמין.
 5. המציל לא יהודי.
- הבסיס החוקי: סעיף בחוק מחייב את "יד ושם" להוקיר את חסידי אומות העולם "ששמו נפשם בכפם להצלת יהודים".

מאז 1963 הוטלה משימת הענקת התואר חסיד אומות העולם על ועדה בראשות שופט של בית המשפט העליון בישראל. הוועדה פועלת על-פי קריטריונים מסוימים ובוחרת בקפידה כל מסמך רלוונטי, ובייחוד עדויות של ניצולים ועדי ראייה אחרים. כדי להגיע להערכה נכונה של מעשיו ומניעיו של המציל, הוועדה לוקחת בחשבון את מכלול הנסיבות הרלוונטיות לסיפור ההצלה, למשל, כיצד נוצר הקשר בין המציל לניצול או לניצולים; סוג העזרה שהוגשה; האם ניתן פיצוי חומרי כלשהו בתמורה לסיוע, ואם כן, איזה; מה היו הסכנות והסיכונים שנטל המציל על עצמו; מה היו מניעיו של המציל, אם ניתן לאמתם, למשל - ידידות, אלטרואיזם, אמונה דתית, שיקולים הומניטאריים וכיוצא באלה; זמינותן של עדויות ניצולים (תנאי מוקדם וכמעט הכרחי לצורכי התכנית הזאת); נתונים ומסמכים רלוונטיים אחרים העשויים לשפוך אור על אמיתותו של הסיפור ועל ייחודיותו. כשהנתונים הזמינים מלמדים שאדם שאינו יהודי סיכן את חייו, את חירותו ואת ביטחונו כדי להציל יהודי אחד או יותר מסכנת מוות או מגירוש למחנות המוות, מבלי לבקש מראש תמורה כספית כלשהי, האדם הזה נעשה מועמד לתואר חסיד אומות העולם. התנאים האלה חלים גם על מצילים שנפטרו.

הענקת התואר - אדם המוכר בתור חסיד אומות העולם זוכה במדליה מיוחדת שעליה מוטבע שמו ובתעודת הוקרה, ושמו נרשם על קיר הכבוד בגן חסידי אומות העולם ב"יד ושם" בירושלים. האותות מוענקים למצילים או לשארי בשרם בטקסים מרגשים הנערכים בישראל או בארצות מגוריהם בחסות הנציגויות הדיפלומטיות של ישראל ובנוכחותם של נציגי ממשלה מקומיים, וזוכים לכיסוי תקשורתי נרחב.

מאפייניהם של חסידי אומות העולם:

חסידי אומות העולם השתייכו לכל שכבות האוכלוסייה וסיכנו את חייהם למען היהודים מסיבות שונות: יחסי שכנות טובים בינם לבין היהודים טרם המלחמה; מחאה נגד הנאציזם; מניעים הומניטאריים של עזרה לאדם בצרה; שליחות דתית, שמירה על ערכי המוסר והאנושיות.

סיכון החיים היה כפול: הן מצד הגרמנים והן מצד שכניהם בני עמם מהפחד שילשינו עליהם. רבים היו המלשינים, וכמה מהמסתירים נתפסו והוצאו להורג.

אזרחים מקומיים רבים באירופה סיכנו את נפשם למען הצלת יהודים. מעשי ההצלה נחלקים לכמה קבוצות: גויים שהסתירו יהודים בביתם; אזרחים שעזרו להבריח יהודים אל מעבר לגבול; כנסיות ומנזרים שהסתירו יהודים.

חסידי אומות עולם

מעשיהם של חסידי אומות העולם היו קרן האור היחידה שזרחה בתקופה החשוכה של השואה. נשים, גברים וילדים אלו מלמדים אותנו שאומץ, מוסריות וחמלה לא נעלמו כליל באותן שנים חשוכות.

התואר "חסיד אומות העולם" ניתן בימינו למי שנמנה עם המעטים שפעלו למען הצלת היהודים באירופה בתקופת השואה. התואר ניתן בהתאם לחוק יד ושם משנת 1953.

מקור הביטוי "חסיד אומות העולם" הוא בהלכה, שבה ניתן תואר זה לגוי המקיים את שבע מצוות בני נח, ולא דווקא למי שהציל יהודים.

חסידי אומות עולם - צריך לזכור: בארצות הכיבוש הגרמני הייתה העזרה ליהודים בגדר סכנת נפשות. כל מי שנחשד או נתפס בסיוע ליהודים או בהסתרתם נעצר מיד, עונה קשות, וברוב המקרים נרצח במקום או נשלח למחנה ריכוז ושם מצא את מותו. לעתים קרובות נקטו הנאצים שיטה של "ענישה קולקטיבית" – כלומר, הענשת כל בני משפחתם של המסייעים ואף שכניהם. הם ביקשו להרתיע תושבים מקומיים מלסייע ליהודים, ובמקביל עודדו סייענים ומלשינים מקומיים לבלוש ולמסור להם פרטים על כל חשד לניסיון הצלה.

הנכונות לקחת סיכון של ממש כדי לסייע לחלש ולחשוף ממך לסכנת-חיים היא התופעה האנושית שיש להציג בהרחבה בפני תלמידים צעירים.

נכונות זו מבטאת בעוצמה רבה את קיומם ערכים הומניסטיים בקרב בני-אדם, לא רק באופן פסיבי כחלק מהשקפת עולם. משמעותם של הערכים הללו הינה, בראש וראשונה מעשית. והיא באה לידי ביטוי בשעת מבחן, כאשר אדם עומד בפני מקרה המחייב אותו לבחור. במקרה של חסידי אומות העולם ומצילי היהודים הבחירה הייתה, לפעמים, בין הצלת חייו של היחיד היהודי וסיכון מעמדו ואף חייו של המציל – לבין התעלמות והפניית הגב, כפי שנהג רוב הציבור. הבחירה הייתה, למעשה, בין הסתרה להפקרה.

קריטריונים להענקת האות – חסיד אומות העולם

חוק זיכרון השואה והגבורה - יד ושם, תשי"ג (1953) שקיבלה הכנסת, הטיל על רשות הזיכרון להקים יד זיכרון "לחסידי אומות העולם ששמו נפשם בכפם להצלת יהודים". כל תיק של מועמד לקבלת אות חסיד אומות העולם נידון ונבדק בקפדנות בוועדה, לאחר שתחילה נאסף החומר במחלקה לחסידי אומות העולם ב"יד ושם" ונגבות עדויות מהניצולים, וכאשר אין אפשרות לעשות זאת, ניתן להסתמך על הצהרות ועדויות הנמסרות בפני נציגויות קונסולריות ישראליות במדינת מושב הניצול.

החוק קבע הגדרה חדה ומפורטת למונח חסידי אומות העולם. על-פי המקובל בשפת יום יום הכוונה היא לאישיות מוסרית אשר בעת צרה ומבחן נטתה אהדה, חסד ועזרה ליהודים. בהקשר לחוק הזיכרון השואה והגבורה ברור כי לא די באהדה, בחסד ובעזרה, שהרי המחוקק הציב דרישות נשגבות יותר, באומרו: "לחסידי אומות העולם ששמו נפשם בכפם להציל יהודים". משמע, לדרגת חסיד אומות העולם במובן החוק מגיע רק מי שעשה מעשה הצלה של יהודי, וזאת מתוך חירוף נפשו. לכאורה שני התנאים הללו חד הם שכן על-פי חוקי הנאצים כל המסתיר יהודי או מגיש לו עזרה מתחייב בנפשו. מי שהגיש עזרה מתוך בצע הכסף אינו ראוי לתואר חסיד אומות העולם במובן החוק, למרות שהסתכן בהצילו יהודים.

הקריטריונים העיקריים להכרת מציל כחסידי אומות העולם הם ארבעה:

- * מעשה הצלה קונקרטי או עזרה בהצלה.
- * הצלה שנעשתה מתוך סיכון עצמי.
- * המציל לא דרש ולא קיבל תמורה כתנאי להצלה.
- * הבקשה נתמכת בעדויות של ניצולים או חומר ארכיוני אמין.

מעשי ההצלה נחלקים לכמה קבוצות:

גויים שהסתירו משפחות יהודיות בביתם.

אזרחים שעזרו להבריח יהודים אל מעבר לגבול. כנסיות ומנזרים שהסתירו משפחות יהודיות. **קריטריונים להענקת האות – חסיד אומות העולם** חוק זיכרון השואה והגבורה - יד ושם, תשי"ג (1953) שקיבלה הכנסת, הטיל על רשות הזיכרון להקים יד זיכרון "לחסידי אומות העולם ששמו נפשם בכפם להצלת יהודים". כל תיק של מועמד לקבלת אות חסיד אומות העולם נידון ונבדק בקפדנות

בוועדה, לאחר שתחילה נאסף החומר במחלקה לחסידי אומות העולם ב"יד ושם" ונגבות עדויות מהניצולים, וכאשר אין אפשרות לעשות זאת, ניתן להסתמך על הצהרות ועדויות הנמסרות בפני נציגויות קונסוליות ישראליות במדינת מושב הניצול. החוק קבע הגדרה חדה ומפורטת למונח חסידי אומות העולם. על-פי המקובל בשפת יום, יום הכוונה היא לאישיות מוסרית אשר בעת צרה ומבחן נטתה אהדה, חסד ועזרה ליהודים. בהקשר לחוק הזיכרון השואה והגבורה ברור כי לא די באהדה, בחסד ובעזרה, שהרי המחוקק הציב דרישות נשגבות יותר, באומרו: "לחסידי אומות העולם ששמו נפשם בכפם להציל יהודים". משמע, לדרגת חסיד אומות העולם במובן החוק מגיע רק מי שעשה מעשה הצלה של יהודי, וזאת מתוך חירוף נפשו. לכאורה שני התנאים הללו חד הם שכן על-פי חוקי הנאצים כל המסתיר יהודי או מגיש לו עזרה מתחייב בנפשו. מי שהגיש עזרה מתוך בצע הכסף אינו ראוי לתואר חסיד אומות העולם במובן החוק, למרות שהסתכן בהצילו יהודים.